

Сергій ЮШИН

АРХЕТИП ВЛАДНОЇ ЦЕФАЛІЗАЦІЇ У СИСТЕМІ КООРДИНАТ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ

Постановка проблеми. Сучасне державне будівництво в Україні формально здійснюється під прапором децентралізації державної влади. Стратегія економічного і соціального розвитку України на 2004–2015 рр. визначила важливим напрямом нового етапу адміністративної реформи децентралізацію управлінських функцій і проведення територіально адміністративної реформи на кшталт польської або чеської [1, с. 231]. Схвалені Постановою Верховної Ради України (№3227, 2005 р.) Рекомендації парламентських слухань “Децентралізація влади в Україні. Розширення прав місцевого самоврядування” стверджують, що саме децентралізована модель в умовах стійкого соціально-економічного розвитку довела свою перевагу перед централізованою. Прийнятий в 2010 р. Закон України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” (№ 2411) передбачає можливість розширення повноважень місцевих рад шляхом децентралізації функцій органів державної влади за умови гармонізації загальнодержавних, регіональних і місцевих інтересів.

Тут доречно вказати, що “децентралізаційна” боротьба Верховної Ради України ведеться надзвичайно абстрактно: “говорили безвідносно про те, про що безвідносно говорити не можна” [2, с. 427]. По-перше, з історії Сходу і Заходу ми бачимо, що їх розвиток тисячоліттями здійснювався на фоні задоволений жорсткій централізації (а як розцінювати, наприклад, сучасне Китайське “диво”?). По-друге, незрозуміло – про яку міру децентралізації в цьому випадку йдеться а. По-третє, в Постанові № 3227 немає згадки про можливий перерозподіл законодавчих повноважень “зверху – донизу” від самої Верховної Ради на рівень регіонів. По-четверте, заяви про наявність цілої низки суперечностей положеннях Конституції (відсутність чіткого розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування й органами виконавчої влади на місцях, нераціональна система організації органів виконавчої влади, неефективна система державної служби і служби в органах місцевої самоврядності, тобто про те, що значною мірою є наслідком загальної нерозвиненості правового простору України, розвиток якого належить саме до компетенції Верховної Ради), викликають сумніви в тому, що здійснене з допомогою методу “спроб і помилок” перерозподіл повноважень “зверху – донизу” усуне ці “суперечності”, “нечіткості”, “нераціональності”, “неефективності” тощо. По-п’яте, стаття 132 Конституції України говорить не про децентралізацію державної влади, а про поєднання механізмів централізації і децентралізації в її здійсненні, через що будь-які абстрактні заклики, як до децентралізації, так і до централізації державної влади суперечать Конституції України і є лише безпредметними політичними гаслами.

Отже, проблемі поєднання централізації і децентралізації здійснення державної влади властивий високий ступінь невизначеності, для якого, як указував Ф.Х. Найт, є характерними недостатня обізнаність і необхідність діяти, спираючись на думку, а не на знання. За відсутності невизначеності людина віддає всю свою енергію продукуванню речей і сумнівно, щоб діяльність розу-

**ЮШИН
Сергій,
YUSHYN
Sergii,**

*доктор економічних
наук, професор,
головний науковий
співробітник ННЦ
«Інститут аграрної
економіки», м. Київ.*

Анотація: *державна
влада в Україні згідно
з її Конституцією
здійснюється на
основі поєднання
централізації і
децентралізації. Але
в чому саме повинно
було б виражатися
таке “поєднання”?
Теорія про це досі
умовчує. А практика є
такою, що формально
в Україні декларується
пріоритет
децентралізації,
а ось фактично
спостерігається
зворотна тенденція. У
пошук оптимального
“поєднання”
централізації і
децентралізації влади
слід ввести поняття її
“цефалізації”.*

Ключові слова:
*архетип, влада,
централізація,
цефалізація, держава.*

УДК 35.075.5

му могла взагалі брати участь в такій ситуації (в світі, устрій якого допускає теоретичну можливість досконалого знання, цілком імовірно, що всі органічні перебудови носять тут технічний характер, а всі організми – це суть автомати); за наявності невизначеності само “продукування” чого-небудь, здійснення реальної діяльності набуває воістину другорядний характер, а першорядною проблемою або функцією стає рішення: що і як це робити, на перший план виходить централізація функцій ухвалення рішень та управління – і тоді стає неминучим процес “цефалізації”, такий до того, що відбувається в ході еволюції живих організмів і викликаний тими самими причинами [3, с. 256-257].

Інакше кажучи, в реальному “товаристві думок” (не у гіпотетичному “товаристві знань”) з його високим ступенем невизначеності пошук конструктивного вирішення проблеми поєднання централізації і децентралізації державної влади доцільно синхронізувати з вивченням суті процесу “цефалізації”, що формує системи найвищих органів державної влади, які забезпечують інтелектуальне забезпечення розвитку всього цього соціального організму.

Ця проблема за своєю суттю є міждисциплінарною і пов’язана з важливими науково-технічними завданнями, що розробляються в рамках таких дисциплін, як економіка і соціологія, інформатика і кібернетика, організація й управління, біологія і психологія, антропологія й історія, теорія еволюції і теорія систем.

Актуальність цього дослідження підтверджується значними зусиллями українських законодавців, спрямованими на знаходження раціонального поєднання централізації і децентралізації державної влади і відсутністю поки що жодного помітного успіху в отриманні позитивного практичного результату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У переліку найбільш значимих публікацій, які стосувалися питань еволюції централізації і децентралізації державного управління в Україні, слід особливо відзначити монографію Н.Р. Нижник [4], яка справедливо відзначає, що процеси правового сепаратизму, нігілізму, як і “війни” підзаконних актів, небажання окремих регіонів і місцевих органів управління, виконувати деякі нормативні акти, це, перш за все, прояв неякісного співвідношення процесів централізації і децентралізації у сфері управління. На його думку, співвідношення централізації і децентралізації – не просто сума двох складових, де збільшення одного елемента тягне за собою зменшення іншого. Діалектичний взаємозв’язок між ними є складним. Тут має бути певний оптимум. Якщо виходити з цього оптимуму, то слід визнати, що дійсно відхід від нього під час визначення вагомості одного елемента порушить і функціонування іншого. Але на практиці оптимуму немає [4, с. 8, 20].

Пошуку такого оптимуму тією чи іншою мірою присвятили свої праці видатні учені сучасності. І. Валлерстайн указує на те, що реальна здатність центральних властей примушувати до виконання своїх рішень групи, що діють у межах держави, може бути більшою або меншою [5, с. 404]. У Канаді, вказує Ю. Хабермас, йде розумний пошук федералістського рішення, що не зачіпає цілісності держави, а такого, що прагне забезпечити культурну автономію його частини за рахунок децентралізації повноважень держави [6, с. 105].

На думку Ф. Фукуями, однією з ключових проблем сучасності є саме проблема відсутності базової концепції, що охоплює різні аспекти державності, і незрозуміння їх зв’язку з економічним розвитком. При цьому він, полемізуючи з Ф. Хаєком і Л. Мізесом, відзначає, що в децентралізованих організаціях є недоліки, проблема усунення яких не має технічного рішення: децентралізованість організації часто породжує високі внутрішні організаційні витрати, і тому такі організації можуть виявитися повільнішими і менш рішучими, чим централізовані [7, с. 19, 123]. Якщо прислухатися до думки К. Мангейма, головна особливість сучасної технології полягає в тенденції до посилення централізації і, отже, до зміцнення влади меншості

і диктатури [8, с. 414], стає очевидною безвідносність а тому і нездійсненність абстрактно проєктованого процесу децентралізації.

З. Бауман (узагальнюючи ідеї І. Бентама, М. Крозье та М. Фуко) відносить “війни держав за простір”, тобто за підпорядкування соціального простору єдиній складеній державою карті (за “дискваліфікації” всіх інших “конкуруючих” карт і інтерпретацій простору та ліквідації або нейтралізації всіх картографічних установ і проєктів, окрім державних – структура мала стати абсолютно “читаabelною” для державної влади та її агентів, володіючи водночас повним імунітетом від семантичної обробки з боку користувачів або жертв – тобто недоступною для будь-яких інтерпретаційних ініціатив “знизу”, здатних наповнити фрагменти простору сенсами, невідомими і незрозумілими сильним світу цього, надати їм невразливість від контролю зверху. Тобто, саме маніпуляція невизначеністю є суттю і головною метою боротьби за владу і вплив усередині будь-якого структурованого цілого, і в його найрадикальнійшій формі – сучасній бюрократичній організації, особливо в державній. Але прискорення глобалізації, на думку І. Баумана, призводить до таких феноменів, де, по-перше, між державою і економікою виникає вододіл, по-друге, транснаціональне господарювання істотно звужує функції національних держав (слабкі держави, квазідержави – це саме те, що вимагає Новий Світовий Устрій), по-третє, якнайглибший сенс самої ідеї глобалізації – це невизначений, некерований і самостійний характер усього, що відбувається в світі; відсутність центру, пульта управління тощо. [9, с. 49, 53, 82, 84, 98].

Ж. Бодрійар досліджує особливість стосунків між владою (ідеологією, стратегією) і економікою (капіталом) на етапі інформаційної революції. Він стверджує, що сьогодні нами править принцип симуляції замість колишнього принципу реальності. Цільові установки зникли, тепер нас породжують моделі. Більше немає ідеології, а є лише симулякри, де політична економія – симулякр другого порядку у ряді тих, що мають справу з реальністю виробництва або ж значення, в свідомості або ж в несвідомому.

Капітал же більше не належить до порядку політичної економії – граючи політичною економією як симулятивною моделлю, він більше не живе завдяки законам економіки, і тому ці закони можуть стати рекламним аргументом, перейти в сферу знаку і знакової маніпуляції. Економіка стає театром, де розігруються кількісні характеристики цінності. Відповідно, владним системам ні до чого реальне насильство або контр-насильство, вони живуть насильством символічним, і їх стратегія полягає в гіперреальності “плаваючих” цінностей, де можлива лише катастрофічна, а не діалектична стратегія (все реальне доводиться до своєї межі, і тоді воно само собою переходить у свою протилежність і руйнується) [10, с. 44, 45, 46, 47, 88, 97].

На думку П. Бурдьє, що б не робилося, політична логіка вічно висуватиме проблему: насправді, достатньо ввести політику в інтелектуальне поле, і з’явиться опозиція між прибічниками індивіда і “суспільства”, яка не має іншої реальності, окрім політичної. При цьому на всіх полях існує боротьба за монополію легітимності. Соціальний світ є місцем боротьби за слова, які зобов’язані своєю вагою, а часом своїм насильством факту, що слова значною мірою створюють речі. Проте звичка до політичного вербалізму і до матеріалізації колективів призводить до того, що паралогізми і силові логічні прийоми, приховані в найтривіальніших виразах повсякденного життя, проходять непоміченими. Наше сприйняття і наша практика спрямовуються практичними таксономіями, опозиціями між високим і низьким тощо.

Класифікації, вироблені ними, зобов’язані своєю доброякісністю тому, що допускають логіку рівно настільки, скільки треба для потреб практики, ні забагато – розпливчастість є необхідною, особливо в переговорах, – ні надто мало. Через юридично гарантовану структуру розподілу власності, а отже – влади в полі, структура економічного поля визначає все те, що в нім відбувається. І тому боротьба за

модифікацію структури економічного поля, яку називають політичною, є складова частина предмету економічної науки. Ірраціональність економічного виробництва полягає в тому, що воно функціонує лише тією мірою, якою воно виробляє спочатку віру в цінність своїх продуктів. Поряд з поняттям “символічна влада” (або ж узаконене право на конституюючу номінацію, яка породжує, називаючи: влада називати, зокрема, називати “незване”, те що раніше не помічалось або було витісненим – величезна влада), П. Бурдьє шукає зв’язок між різними видами капіталу: чому в таких суспільствах, як наше економічний капітал є домінуючим видом капіталу по відношенню до символічного, соціального і навіть культурного капіталів. Насправді особлива „могутність” економічного капіталу тримається на тому, що він допускає економію економічного розрахунку, тобто раціонального управління.

А символічний капітал – це економічний або культурний капітал, коли той стає відомим і визнаним, коли його визнають по відповідних категоріях сприйняття. Його легалізація надає перспективі абсолютної і універсальної цінності. І тут на перший план виходить держава як тримач монополії на легітимне символічне насильство, точніше, арбітра, але дуже могутнього в боротьбі за цю монополію. Далі, розглядаючи процес делегування (перенесення влади), П. Бурдьє вказує, що відносини делегування ризикує приховати суть відносини представництва і парадокс ситуації, коли якась група може існувати лише за допомогою делегування приватній особі. Група, що презентується, символізується, існує саме тому, що існує представник, і тому, що він її породжує в обмін на своє представництво як представника групи. У цих кругових відносинах можна бачити коріння ілюзії, коли представник до певної межі може здаватися і проявляти себе як *causa sui* (причина самого себе), оскільки він є причиною того, що породжує його владу, і оскільки група, що створила його як уповноважена особа, не існувала б (або, щонайменше, не існувала б в повному обсягу як показна група), якби не було особи, що її втілює.

Такий первинний круг представництва втаювався: його підміняли безліччю питань, з яких найпоширенішим було питання про свідомість. Було також затемнене питання про політичний фетишизм і про процес, в чітких рамках індивіди складають групу (або складаються в групу), але втрачають контроль над групою, в якій або за допомогою якої вони конституювалися [11, с. 52, 61, 87, 112, 158, 159, 164, 165, 198, 200, 201, 230, 231]. Звичайно, П. Бурдьє не дає жодних рекомендацій щодо поєднання централізації і децентралізації. Але якщо слідувати за його думкою, то, по суті, він розвиває ідею Ф. Норга про процес цефалізації як результат делегування владних функцій “знизу-догори” з використанням видових потенціалів капіталів (символічного, економічного, культурного та ін.), що забезпечують символічну владу на основі її здатності реалізувати політичний вербалізм, як і право на конституюючу номінацію.

Очевидно, що пошук поєднання (або оптимуму) механізмів централізації і децентралізації поки що не був успішним через низку обставин.

По-перше, його теоретичний базис формально замикався в рамках цієї опозиції і декларуванні пріоритетності децентралізації і демократизму. Наскільки варто довіряти цим деклараціям? Ну, якщо вірити Аристотелю, що люди крайнощів відсовують того, хто тримається середини, до протилежної від себе крайності [12, с. 91], то кожен, хто обіймає високу соціальну посаду, за будь-яку ціну утримуватиме централізацію, а всіх інших при цьому буде намагатися дезорієнтувати своїм уявним формальним прагненням до децентралізації. Зрозуміло, що ніхто в чистому вигляді не спостерігав у реальному житті ні абсолютної централізації, ні абсолютної децентралізації. Тому, з наукової точки зору, коректною буде постановка питання про те, чим існує проміжне між ними: ті ж самі здібності, узгоджені з розумом, суть начала для протилежних дій, але немає здатності робити в той самий час протилежне одне одному, тому треба перш за все досліджувати, з чого складається проміжне між протилежностями [13, с. 236, 241, 267].

По-друге, практичний базис пошуку ігнорує радикальні зміни в розставлянні сил на етапі глобалізації і перетворення капіталу на домінуючий чинник сучасності. Але ж “капітал” (лат. “головний”) походить з “caput” (голова) – з праїндоевропейського “caurp”. Мабуть, пошук поєднання механізмів централізації і децентралізації час узгодити не з уявленнями про фізичний капітал, а з уявленнями про капітал як командування над працею [14, с. 319]. Капітал, як підкреслює К. Маркс, – це не річ, а певні, суспільні, такі, що належать певній історичній формації суспільства виробничі відносини, представлені в речі, що надають цій речі специфічного характеру [15, с. 319]. Він розглядав в сукупності сили природи і науку як сили капіталу [16, с. 399], який всього лише сполучає купу рук з купою знарядь під своєю владою [17, с. 499]. Природа капіталу полягає в тому, що він прагне виходити за будь-які просторові кордони, а тому створення фізичних умов обміну – засобів зв’язку і транспорту – стає для капіталу необхідністю в абсолютно іншому масштабі: знищення простору часом. При цьому система машин – це найбільш адекватна форма основного капіталу, а машини – це створені людською рукою органи людського мозку [18, с. 15, 205, 215]. Отже, К. Маркс по суті передбачає ідею Ф. Найта про процес цефалізації. Але в контексті завдань поєднання механізмів централізації і децентралізації цього поки що немає.

Метою цієї доповіді є розширення уявлень про “владну цефалізацію”, коріння якої лежить у фундаментальних основах буття всього живого і яка детермінує поєднання механізмів централізації і децентралізації державної влади відносно особливостей умов кожної країни.

Виклад основного матеріалу. Якщо виходити з етимології слова “архетип” – первісний зразок, то “цефалізація” має архетипове коріння. Дж. Бернал стверджував, що життя – часткова, безперервна, прогресуюча, багатообразна і взаємодіюча з середовищем самореалізація потенційних можливостей електронних станів атомів (самоускладнення інформаційних аспектів потенційних можливостей матерії), а структури, породжені життям, суть вираження внутрішнього розпорядження, закладеного в молекулярній структурі живого [19, с. 20, 30, 102]. Але тоді, вочевидь, і соціальне буття організмів є вираженням внутрішнього розпорядження, закладеного в їх біологічній структурі.

Ще І. Гете вказував, що ми можемо сміливо стверджувати, що усе більш досконалі органічні істоти, серед яких ми бачимо риб, амфібій, птахів, ссавців і на чолі останніх людину, – всі вони сформовані за одним прообразом, який у своїх вельми постійних частинах лише більш-менш коливається туди і сюди і за допомогою розмноження щодня вдосконалюється і перетворюється. І неможливо, раз ми вже визнали, що сила, яка творить, виробляє і розвиває найдосконаліші органічні істоти за однією загальною схемою, намалювати цей прообраз якщо не для відчуттів, то для розуму, і за ним, як за нормою, розробляти наші описи і, оскільки ця схема відвернулася від форми різних тварин, знову звести до неї найрізноманітніші форми? [20, с. 76].

Якщо ми звернемося до праць В.І. Вернадського, то там виявимо посилення на зв’язок наукового знання (що проявляється як геологічна сила, яка створює ноосферу) із створенням людського мозку. В історії науки він був виявлений американським натуралістом, найбільшим геологом, зоологом, палеонтологом і мінералогом Д.-Д. Дана (1813–1895) у Нью-Хейвене. Дивним чином це узагальнення досі не увійшло в життя, було майже забуто і не отримало до цих пір належного розвитку. Кажучи сучасною науковою мовою, Дана помітив, що з перебігом геологічного часу на нашій планеті проявляється дедалі краще вироблений центральний апарат – мозок – у деякої частини її мешканців, ніж той, який існував на ній раніше. Процес цей, названий їм енцефалозом, ніколи не йде назад, але багато разів зупинявся, інколи на багато мільйонів років [21, с. 28–29]. Емпіричне узагальнення, здійснене Дана, показує, що еволюція живої речовини йде в певному напрямі, названого ним “цефалізацією” [22, с. 28–29].

Інакше кажучи, термін цефалізація був запропонований задовго до пропозиції Ф. Найта.

Дослідження Л.Б. Вишняцького показують, що досі неясно, чи був процес енцефалізації постійним і безперервним, чи він мав стрибкоподібний характер. Можливо, це обумовлено тим, що мозок, вага якого складає лише 2 % від ваги тіла, споживає приблизно 20 % від отримуваної організмом енергії [23, с. 71, 143].

Аспект “цефалізації” в ухваленні владних рішень присутній вже у низці стародавніх текстів. Афіна народилася з голови Зевса. У Платона ми знаходимо, що рішення “прийшло в голову”, “в очах все виникає від голови”. Він підкреслює: “боги, наслідуючи контурам Всесвіту, з усіх боків округлого, включили обидва божественні кругообертання в сфероподібне тіло, то, яке ми нині іменуємо головою і яке виявляє собою найбожественішу нашу частину, що володарює над рештою частин; їй в допомогу надали вони все створене ними ж тіло, подбавши, щоб воно було здатне до всіх рухів, скільки їх не є”; а “початок цього – народження мозку; у ньому вкорінені ті узи життя, які пов’язують душу з тілом”; причому, в його уявленнях, мозок диференціюється на дві долі: ту, якій призначено було, як якійсь ріллі, сприйняти сім’я божественного начала, він зробив з усіх боків округлою і нарік цю частину головним мозком, передбачаючи, що судина, що вміщає її, після кінця кожної живої істоти стане головою; інша частина повинна була отримати що залишилася, тобто смертну, частину душі; її він розітнув на округлі; і притому довгасті, тіла, також поймавав їх всі в цілому мозком, хоч і не у прямому розумінні; від них, як від якорів, він протягнув узи, що мусять скріпляти всю душу; а довкола цієї основи почав споруджувати все наше тіло, перш за все одягнувши мозок твердим кістковим покривом” [24, с. 447, 479, 480].

Як бачимо, аспекти розвитку людини на основі цефалізації вивчалися і в глибокій давнині. Просто переклади з грецької мови на інші мови прямо це не представляли.

Безумовно, проблема співвідношення централізації і децентралізації влади в суспільстві є тотожною проблемі співвідношення головного і спинного мозку у тварин. Так, за даними С.В. Савельєва, головний і спинний мозок є майже рівними за масою у жаби; у зеленої мавпи й ігрунки маса головного мозку набагато перевищує масу спинного, спинний мозок змії за розмірами і масою у багато разів перевищує головний мозок [25, с. 37]. З цього можна зробити висновок, що спроби трансплантації в одну країну співвідношення централізації і децентралізації з іншої країни не лише неконструктивні, але ще і небезпечні. А. Тойнбі пише із цього приводу: елементи культури, цілком нешкідливі і навіть благодіючі на рідному ґрунті, можуть виявитися небезпечними і руйнівними в чужому соціальному контексті [26, с. 63]. Так само діють і елементи чужої владної культури.

Про проблематичність вирішення завдань централізації і децентралізації влади писало багато видних учених. Так, Г. Саймон указує на відсутність адекватних лінгвістичних і концептуальних засобів для реалістичного й адекватного опису процесів “централізація або децентралізація”, тому слова “влада” і “централізація” використовуються без відповідного функціонального визначення вказаних термінів. Він ставить питання: як визначити, чи є діяльність конкретної організації “централізованою” або “децентралізованою”?

Далі він підкреслює, що існує ціна централізації, і що поки кожна людина не зрозуміє довгострокових наслідків, відчуває себе “в більшій безпеці”, коли ухвалює рішення сама, замість того, щоб делегувати цю функцію підлеглому (централізація ухвалення рішень сприяє: забезпеченню координації, високому професійному рівню і відповідальності).

Можливості ж децентралізації зростають у міру збільшення здатності підлеглих приймати правильні рішення. Але керівник часто обґрунтовує централізацію різними причинами: своєю високою кваліфікацією або ширшими вміннями порівняно з підлеглими; якщо він сам ухвалює рішення, то може бути впевненим, що це рішення буде таким, як він того хоче. Хоча він не завжди усвідомлює, що повністю зосеред-

жуючи функцію ухвалення рішень у своїх руках, він примножує собі роботу і робить свого підлеглого непотрібним [27, с. 41, 53].

Тут доречно вказати на те, що кожен керівник уникає ситуацій, в яких може виявитися його недостатня компетентність. Якщо виходити з тези Аристотеля, то з трьох видів державного устрою найкращим є той, в якому управління зосереджується в руках найкращих [28, с.484]. А хто ж зазнається собі і оточуючим, що він на своїй посаді не найкращий?

Г. Мінцберг глибоко розглянув питання централізації/децентралізації. Розосередження влади вниз по ланцюгу лінійних повноважень він іменує вертикальною децентралізацією. Але він вважає, що самі по собі обидва поняття “централізація” і “децентралізація” відносяться до однієї з найтуманніших тем менеджменту і уживаються авторами наукових праць для позначення настільки різних явищ, що практично позбулися корисного сенсу (каламутні води децентралізації). І в зв’язку з цим він висловлює думку: централізацію і децентралізацію слід розглядати не як абсолюти, а лише як два полюси континууму, а плутанина тут від того, що різні поняття “борються” між собою за ту ж саму назву, Тому Г. Мінцберг говорить не про центр, а про стратегічну вершину/апекс, що сполучає ланцюг наділених формальними повноваженнями менеджерів серединної лінії [29, с. 18, 48, 126]. Тобто, Г. Мінцберг наблизився до формулювання ідеї владної цефалізації з позиції його вершини/апекса.

Виходячи з викладеного вище, не дивно, що М. Тетчер указує на те, що, не дивлячись на всі заклики до децентралізації в Європейському Союзі, навіть туманні перспективи розширення використовуються як привід для вживання заходів, спрямованих на подальшу централізацію; і якщо до системи централізованого ухвалення рішень додати завісу секретності і відсутність реального обговорення цілей і засобів, навряд чи варто чекати чогось іншого, окрім як хабарництва і некомпетентності. Інакше кажучи, розмови про децентралізацію в ЄС значною мірою не більше, ніж стрясування повітря [30, с. 371, 380, 427].

Тут складно визначити, чи існує велика різниця між рівнями централізації в ЄС і в Англії, адже ще А. Токвіль вказував на те, що в його часи в Англії централізація урядової влади була доведена до надзвичайно високого ступня, держава діє, немов одна людина; по своїй волі приводить в рух колосальні маси людей, скрізь і всюди, де лише побажає, збирає сили і використовує всю свою могутність; при цьому в тій самій Англії повністю відсутня централізація адміністративної влади [31, с. 82]. Що ж до централізації влади в США в часи А. Токвіля, то він указує на те, що якщо в Європі центральний уряд відправляє своїх чиновників до громади, то в Америці громада використовує своїх чиновників у загальнодержавних цілях.

Виконавча влада в США відрізняється тим, що усередині неї немає ні централізації, ні ієрархії – саме тому вона настільки непомітна. Влада існує, але невідомо, де її шукати, хоча в окремих штатах можна спостерігати елементи, що зароджуються, централізації виконавчої влади, тобто відмінною рисою виконавчої влади в США є її крайня децентралізація. При цьому А. Токвіль виділяє централізацію урядову (захист інтересів, спільних для всіх прошарків цього суспільства) й адміністративну (захист інтересів, властивих якимсь окремим прошаркам суспільства). Урядова централізація, і це зрозуміло, отримує небувалу силу в поєднанні з адміністративною централізацією. У цьому випадку вона привчає людей повністю і постійно відмовлятися від прояву власної волі, привчає підкорятися, причому не одноразово і не поодино з конкретного приводу, але у всьому і завжди. У США на перший погляд, поверхневе безладдя переконує в тому, що в цьому суспільстві панує повна анархія, і, лише уважно вдивившись в те, що відбувається, він починає розуміти, що його перше враження було абсолютно помилковим, оскільки об’єднана сила громадян завжди виявиться більш здатною забезпечити суспільний добробут народу, ніж урядова влада. І коли центральна влада стверджує, що вона може повністю замінити собою вільну участь безпосередньо зацікавлених у тому або іншому починанні лю-

дей, вона або помиляється сама, або бажає ввести в оману вас. Централізація – це чудове гальмо в будь-яких починаннях, а не стимул-реакція для їх здійснення. Коли ж виникає необхідність привести в рух глибинні сили суспільства і різко прискорити його розвиток, централізована влада тоді негайно втрачає будь-яку силу [31, с. 68, 71, 79, 80, 82, 84, 85].

Безумовно, А. Токвіль багато в чому має рацію. І зрозуміло, що за його часів ішов процес звільнення народів від різних форм централізованого тиранства. Але якщо ми звернемося до пізнішої історії США, то переконаємося, що значення держави для розвитку нації істотно зросла. Так, Дж. Гелбрейт пише, що сучасна техніка зумовлює посилення ролі сучасної держави, і що саме потреби розвитку техніки, а не якісь ідеології або політичні інтриги, примушують фірму шукати для себе допомоги і захисту в державі [32, с. 20, 41].

Про те, куди рухаються стосунки між державою і капіталом на етапі прискореної глобалізації, У. Бек пише, що мета-влада капіталу поширюється, формально не порушуючи закони і не маючи в своєму розпорядженні схвалення парламентів і урядів, з розвитком нових інформаційно-технологічних можливостей по скороченню тимчасових горизонтів і усуненню відстаней. Під транс-легальною владою він розуміє квазідержавну компетенцію компетенцій – з центральним висновком: “транснаціональні підприємства повинні як квазідержави приймати і квазіполітичні рішення”. Тобто, держави мають коріння, а інвестори – крила. Ця нова асиметрія вкоріненої і окриленої форми влади дозволяє проводити захоплення світової економіки невійськовими засобами. Насправді ж національні уряди і громадськість – лише спостерігачі рішень, що ухвалюються. Керівний персонал концернів приймає рішення без їх згоди і відразу ж приступає до виконання цих рішень. Якщо який-небудь національно-державний інститут спробує обмежити простір дії концерну, той знайде для себе інше поле діяльності. Врешті-решт питання не в тому, чи може щось статися; питання в тому, де це станеться. У крайньому разі всесвітньо-економічні актори приймають політичні рішення без демократичної легітимації. Центральний парадокс нео-ліберального розуміння політики і моделі держави полягає в наступному. З одного боку, ця модель орієнтується на мінімалістську державу, завданням їй автономія якого мають бути пристосовані до просування і закріплення норм світової економіки. Держава, що відповідає світовому ринку, має бути легко замінюваною, щоб конкурувати з можливо великою кількістю таких само держав і відчутти на інституційному рівні неоліберальний режим світового ринку. З іншого боку, здійснити дерегулювання ринку і приватизацію соціальних досягнень не може слабка держава. Потрібна саме сильна держава, оскільки правовий режим, що відповідає всесвітньо-економічному устрою, у свою чергу, має бути санкціонованим державою і втіленим у життя всупереч опору суспільства. Сьогодні виникла можливість космополітичного державного федералізму, коли існують лише стратегії як форми дії контингентності політичного, які диференціюються за різними групами акторів: капітал, глобальне цивільне суспільство, держави. Стратегія є синонімом відсутності усесвітньої держави у поєднанні з епохою космополітичної боротьби (грюндерської) за глобальну систему правил [33, с. 115-116, 130-131, 145, 170].

Як бачимо, думка У. Бека про сильну державу в епоху квазідержав істотно розбігається з наведеною вище із цього приводу точкою зору З. Баумана про те, що саме слабкі квазідержави потрібні Новому Світовому Устрою. Тут виникає правомірне питання: навіщо квазідержавам вирішувати проблеми централізації і децентралізації, адже ще Біблія передрікала ліквідацію будь-якої влади. Про те ж саме писали і марксист-ленінці, й анархісти. Але через тисячі років держава все-таки існує, тож не виключається, що в трансформованому вигляді вона існуватиме далі, адже вона не сама себе створювала, а її, як стверджує Платон, створили наші потреби [34, с. 145]. А для Аристотеля держава належить до того, що існує поза природою, людина ж за природою своєю є істотою політичною [28, с. 378]. Тому

сподіватимемося, що, всупереч усім апокаліптичним передбаченням, запанує природна потреба людини, яка знайде в собі сили для її реалізації знову реанімувати державу.

Висновки і подальші напрями наукових досліджень. Викладені вище матеріали дозволяють стверджувати, що пошук поєднання механізмів централізації і децентралізації на сьогодні не має достатнього теоретичного обґрунтування, а тому є неконструктивним. Для приведення цього пошуку в стан конструктивності доцільно застосувати архетипічні підходи, зокрема з використанням ідеї владної цефалізації, яка безпосередньо пов'язується з парадигмою ноосфери, а через неї – з ідеологією формування духовного капіталу (де б інтегрувалися підвиди капіталу: символічний, соціальний, культурний, економічний та ін.).

Доцільно в рамках наукового співтовариства створити спеціальний гурток учених і фахівців з різних наукових сфер для здійснення постановки завдання адаптації теорії розвитку держави і суспільства до принципів архетипіки. Для підвищення ефективності діяльності такої групи її склад необхідно формувати на конкурсній основі з наданням відповідних проектів.

Рекомендації органам законодавчої і виконавчої влади. Верховній Раді України доцільно проводити опитування громадської думки на предмет встановлення потенційних асиметрій і дисгармоній в чинному законодавстві, що стосується всього кола питань централізації і децентралізації влади, а далі здійснювати ґрунтовний аналіз письмових пропозицій громадян, і періодично (один раз на рік) проводити парламентські слухання з формуванням і публікацією відповідних рекомендацій.

Кабінету Міністрів України доцільно розробити методологію, на підставі якої можна було б уніфікувати розподіл повноважень між Кабінетом Міністрів України і міністерствами і відомствами, що належать до нього, і між центральними і місцевими органами виконавчої влади.

Список літератури:

1. Стратегія економічного і соціального розвитку України на 2004–2015 рр. “Шляхом європейської інтеграції”. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
2. Аристотель. О душе / Аристотель ; пер. с древнегреч. // Соч. : в 4-х т. : Т.1. – М. : Мысль, 1976. – С. 369–450.
3. Найт Ф.Х. Риск, неопределенность и прибыль / Ф.Х. Найт ; пер. с англ. М.Я. Каждана ; науч. ред. пер. В.Г. Гребенников. – М. : Дело, 2003. – 360 с.
4. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація : монографія / відп. ред. Н.Р. Нижник ; кол. авт.: В.Б. Авер'янов, І.А. Грицяк, С.Д. Дубенко та ін. – К. : Вид-во УАДУ, 1997. – 448 с.
5. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / И. Валлерстайн ; пер. с англ. – СПб. : Университетская книга, 2001. – 416 с.
6. Хабермас Ю. Вовлечение другого. Очерки политической теории. / пер. с нем. – СПб. : Наука, 2001. – 417 с.
7. Фукуяма Ф. Сильное государство: управление и мировой порядок в XXI веке / Ф. Фукуяма ; [пер. с англ.]. – М. : АСТ ; АСТ-Москва ; Хранитель, 2006. – 220 с.
8. Мангейм К. Диагноз нашего времени / К. Мангейм ; пер. с англ. – М. : Юрист, 1994. – 697 с.
9. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества / З. Бауман ; пер. с англ. – М. : Весь Мир, 2004. – 188 с.
10. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть / Ж. Бодрийяр ; пер. и вступ. ст. Зенкин С.Н. – М. : Добросвет, 2000. – 387 с.
11. Бурдьё П. Начала / П. Бурдьё ; пер. с фр. Шматко Н.А. – М. : Socio-Logos, 1994. – 288 с.
12. Аристотель. Никомахова етика / Аристотель ; пер. с древнегреч. // Соч. : в 4-х т. : Т. 4. – М. : Мысль, 1983. – С. 53–294.

13. Аристотель. Метафизика / Аристотель ; пер. с древнегреч. // Соч. : в 4-х т. : 1 Т. – М. : Мысль, 1976. – С.63–368.
14. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии : Т. 1. : Кн. 1. / К. Маркс и Ф. Энгельс. – Изд. 2-е. – М. : Госполитиздат, 1960. – 907 с.
15. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии : Кн. III., Ч. 2. / / К. Маркс и Ф. Энгельс. – Изд. 2-е. – М. : Госполитиздат, 1962. – Т. 25. – 551 с..
16. Маркс К. Теории прибавочной стоимости (IV том «Капитала»). Ч. 1. / К. Маркс и Ф. Энгельс. – Изд. 2-е. – М. : Госполитиздат, 1962. – Т. 26. – 476 с.
17. Маркс К. Экономические рукописи 1857–1859 годов. Ч. 1. / К. Маркс и Ф. Энгельс. – Изд. 2-е. – М. : Госполитиздат, 1968. – Т. 46. – 317 с.
18. Маркс К. Экономические рукописи 1857–1859 годов. Ч. 2. / К. Маркс и Ф. Энгельс. – Изд. 2-е.. – М. : Госполитиздат, 1969. – Т. 46. – С. 290.
19. Бернал Дж. Возникновение жизни / Дж. Бернал ; пер. с англ. – М. : Мир, 1969. – 391 с.
20. Гёте И.В. Избранные сочинения по естествознанию / И.В. Гёте ; пер. и ком. И.И. Канаева ; ред. Е.Н. Павловского. – М. : Изд-во АН СССР, 1957. – 212 с.
21. Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста / В.И. Вернадский. – М. : Наука, 1988. – 520 с.
22. Вернадский В.И. Несколько слов о ноосфере / В.И. Вернадский // Успехи современной биологии. – 1944. – № 18. – Вып. 2. – С. 113–120.
23. Вишняцкий Л.Б. Введение в преисторию. Проблемы антропогенеза и становления культуры : курс лекций / Л.Б. Вишняцкий. – Изд. 2-е, испр. и доп. – Кишинев : Высшая Антропологическая Школа, 2005. – 396 с.
24. Платон. Тимей / Платон ; пер. с древнегреч. // Соч. : в 3-х томах : Том 3 : Ч. 1. – М. : Мысль, 1971. – С. 455–542.
25. Савельев С.В. Происхождение мозга / С.В. Савельев. – М. : Веди, 2005. – 368 с.
26. Тойнби А.Дж. Цивилизация перед судом истории : сб. / А.Дж.Тойнби; пер. с англ.. – 3-е изд. – М. : Айрис-пресс, 2006. – 592 с.
27. Саймон Г. Административное поведение / Г. Саймон ; пер. с англ. – К. : АртЕк, 2001. – 392 с.
28. Аристотель. Политика / Аристотель пер. с древнегреч.// Соч. : в 4-х т. : Т. 4. – М. : Мысль, 1983. – С. 375–644.
29. Минцберг Г. Структура в кулаке : создание эффективной организации / пер. с англ. – СПб. : Питер, 2004. – 512 с.
30. Тэтчер М. Искусство управления государством. Стратегии для меняющегося мира / Пер, с англ. – М. : Альпина Паблишер, 2003. – 504 с.
31. Токвиль Алексис де. Демократия в Америке : пер. с франц.; Предисл. Гарольда Дж. Ласки. – М. : Прогресс, 1992. – 554 с.
32. Гэлбрейт Дж. Новое индустриальное общество / Дж. Гэлбрейт : пер. с англ.. – М. : ООО «Изд-во АСТ» ; ООО «Транзиткнига»; СПб. : Terra Fantastica, 2004. – 602 с.
33. Бек У. Власть и ее оппоненты в эпоху глобализма. Новая всемирно-политическая экономия / У. Бек ; пер. с нем. – М. : Прогресс-Традиция; Издательский дом «Территория будущего», 2007. – 464 с.
34. Платон. Государство / Платон : пер. с древнегреч. // Соч. : в 3-х томах : Том 3., Ч.1. – М. : Мысль, 1971. – С. 89–454.